

индикаторы системной значимости банку, основные принципы методологии определения системно значимых банков в Украине.

Nikonova M. V.

Systemically important banks: approaches to identifying

The recommendations of Basel Committee of Banking Supervision of identifying global and domestic systemically important bank are analyzed. The features of identifying systemically important bank in some countries are generalized. The main principles of work out identifying domestic systemically important bank methodology in Ukraine are grounded.

Key words: *global systemically important bank, domestic systemically important bank, methodology of identifying domestic systemically important bank, systemically important bank indicators, main principles of identifying domestic systemically important bank methodology in Ukraine.*

Ніконова Марина Вячеславівна – кандидат економічних наук, заступник начальника відділу досліджень фінансово-банківської системи Центру наукових досліджень Національного банку України.

УДК 336.71

О. К. Малютін

ПОДАТОК НА БАНКІВСЬКІ ДЕПОЗИТИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Вивчено світовий досвід оподаткування банківських вкладів. Проаналізовано депозитний ринок в Україні та досліджено тенденції його розвитку на перспективу при запровадженні прогресивного податку.

Ключові слова: *податок, депозит, банківська система, інфляція, процентна ставка.*

Постановка проблеми. Сьогодні банківські вклади залишаються одним з найбільш важливих та головних інструментів зберігання коштів українців. Станом на кінець 2013 року в банках України знаходиться 653,4 млрд грн [1, 21]. Протягом останніх років даний показник має тенденцію до росту. При цьому змінюється структура депозитів: зменшується обсяг доларових депозитів при одночасному збільшенні гривневих вкладів.

Перевагами депозитних вкладів прийнято вважати простоту їх відкриття, прогнозовану в майбутньому прибутковість, а також державне

© О. К. Малютін, 2014

гарантування зберігання вкладів в комерційних банках. Ще однією немалою позитивною умовою депозитних вкладів є несплата податків з доходу, отриманого від нарахування відсотків на депозит.

Але питання оподаткування банківських вкладів залишається досить актуальним в реаліях сьогоденного розвитку вітчизняної банківської системи, оскільки в проекті Податкового кодексу України на 2015 рік цей податок був закладений в розмірі 5% [2, ст. 167 п. 2]. Ініціативи Міністерства фінансів України на початку 2014 року засвідчили намір державних органів влади про оподаткування доходів з депозитів понад 100 тис. грн в одній фінансовій установі на кінець звітного податкового місяця в поточному році [3]. Більшість експертів вважають, що введення такого податку на сучасному етапі розвитку вітчизняної банківської системи буде мати для неї негативні наслідки у вигляді масового відтоку вкладів. Особливо це може торкнутися вкладів, що перевищують обсяг 100 тис. грн (а це близько 70% збережень всієї банківської системи України). Про несвоєчасність введення такого податку говорилося і в повідомленні Голови Національного банку України, де зазначалось про вже відчутну втрату доходів власників гривневих депозитів через суттєву девальвацію гривні в 2014 році [4]. Нарешті, антикризова програма Уряду, представлена в березні 2014 році, не передбачила введення такого податку в поточному році, замінивши його прогресивним податком з пасивних доходів громадян [5].

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Теоретичні основи формування депозитної політики та розміщення банківських ресурсів знайшли досить широке відображення в працях відомих вітчизняних економістів, а саме: О. Дзюблюка, В. Кириленка, В. Міщенко, В. Ричаківської, В. Стельмаха. Питання оподаткування індивідуальних доходів фізичних осіб є достатньо висвітленими в науковій літературі таким вченими як З. Варналій, О. Данілов, В. Лисенко, В. Мельник та іншими. Між тим, в українській економічній літературі недостатня увага приділена проблемі доцільності оподаткування доходів, отриманих у вигляді проценту на банківський депозит.

Формулювання мети статті. Аналіз наукових досліджень щодо можливості оподаткування банківських заощаджень виявив неоднозначність та суперечливість підходів. Тому метою даної статі є вивчення світового досвіду оподаткування банківських вкладів, аналіз депозитного ринку України та виявлення майбутніх тенденцій його розвитку, формування пропозицій щодо доцільності такого оподаткування на сучасному етапі розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Оподаткування банківських вкладів є одним з методів наповнення бюджету в іноземних країнах. У провідних країнах світу застосовуються різні ставки оподаткування банківських депозитів: в Японії та Швейцарії – це 15%, Німеччині – 25%, Ірландії – 41%, Нідерландах

– до 52%. Слід зазначити, що в розвинутих країнах ставка оподаткування є вищою, ніж в країнах, що розвиваються. В переважній більшості країн податок на банківські заощадження був введений в період світової фінансової кризи 2008 року. Після стабілізації фінансової ситуації ставки були переглянуті і оптимізовані. Серед країн, що сплачують податок на банківські депозити, присутні Польща, Литва, Латвія, Угорщина, Болгарія та інші країни. В країнах Євросоюзу, навіть, було прийнято Директиву № 2003/48/ЄС, метою якої стало запровадження ефективного оподаткування доходу від заощаджень у формі виплат відсотків, здійснених в одній державі-члені бенефіціарам, які є фізичними особами-резидентами іншої держави-члена згідно законів останньої [6]. Ця Директива встановила обов'язкове оподаткування депозитів банківської системи ЄС за податковими законами країни, резидентами якої вони є. Під юрисдикцію цього документа за їхньою згодою також підпали Швейцарія, Андорра, Монако, Ліхтенштейн, Сан-Марино, а також 10 територій, які тією чи іншою мірою залежать від Великої Британії та Нідерландів.

Продовженням запровадження аналогічної Директиви на світовому ринку можна вважати дискусії серед американської спільноти про податок на капітал. З 2010 року адміністрацією Б. Обами розглядається можливість введення 1% податку на банківські операції, включаючи і депозитні. А в умовах, коли в економіці США в 2013 році з'явилась загроза дефолту уряду у зв'язку з перевищенням обсягу американських державних запозичень над ВВП країни, почав проводитись аналіз ефективності можливості реалізації стягнення нового податку в розмірі 20% з великих транснаціональних компаній США, що мають активи за кордоном. Ініціатори такого податку вважають, що це дозволить американській економіці залучити додатковий ресурс в обсязі близькому 4 трлн дол. США.

Взагалі історія свідчить, що вперше періодичний податок на капітал був запроваджений в Стародавній Греції в розмірі 1–4%. Спроби введення податку на капітал були також в французькій економіці після закінчення наполеонівських війн. Але «пік» появи такого податку в економіках країн світу прийшовся на кінець першої світової війни [7].

У 20-х роках ХХ сторіччя податок на капітал з'явився в Італії, Чехословаччині, Австрії, Угорщині та Німеччині. Слід зазначити, що вводився він того часу в основному за прогресивною шкалою в залежності від обсягу заощаджень. Причому, якщо в одних країнах він виступив в якості досить ефективного інструменту наповнення бюджету з причин вираженої державної політики щодо різного роду пільг в оподаткуванні та його спрямування на відповідні верстви населення, то в інших – став одним з факторів відпливу капіталу з банківської системи країни (приклад Австрії). Невдалим виявився і норвезький експеримент з запровадженням податку на капітал в 1936 році.

На думку В. Катасонова, США також в 1930-х роках підпали під дію податку на капітал, коли було прийнято рішення про обов'язковий продаж золота державі за ціною 20,66 дол. США за тройську унцію [8]. Через рік ціна за тройську унцію була встановлена на державному рівні в розмірі 35 дол. США.

В Ірландії податок на банківські вклади був введений в 1980 році, і також спровокував частковий відтік капіталу, що було викликано бажанням ухилення від його сплати. Так в 1990 році проводилось парламентське розслідування щодо цього і виявився факт зловживання ірландськими банками своєю позицією відносно заможних клієнтів в плані надання їм можливості розміщення капіталу на іноземних рахунках з метою ухилення від оподаткування.

Несприятливим для національних фінансових систем виявився податок на депозити в Італії (1992 р.), Бразилії (1992 р.), Аргентині (2000 р.), де його запровадження було викликано необхідністю посилення контролю над рухом капіталу та підвищення стійкості державних фінансів.

Позитивним прикладом введення податку на банківські вклади можна вважати тільки японську економіку, якій цей податок був нав'язаний сторонніми організаціями внаслідок суворого обмеження суверенітету Японії після Другої світової війни і стосувався визначеного кола осіб. В такому випадку цей податок був сприйнятий як вимушена міра і не викликав негативних тенденцій в банківській системі.

Через різке погіршення державних фінансів в багатьох країнах світу в 2013 році з'явилися пропозиції Міжнародного валютного фонду про запровадження податку на банківські заощадження [9]. Такі пропозиції викликають досить неоднозначну реакцію серед спільноти. Яскравим прикладом цього може слугувати Кіпр, де криза дефолту в 2013 році викликала необхідність збільшення податкових ставок на відсотки за депозитами в 2 рази (до 30%), а також введення одноразового прогресивного податку на банківські вклади в розмірі від 6,75% до 9,9% в залежності від суми депозиту. Такі наміри влади зіштовхнулись з протестами населення та спровокували тенденцію відпливу депозитів з банків. Запровадження нового податку на Кіпрі мало за мету наповнення державного бюджету, який відчув гострий дефіцит коштів. Але, повертаючись до історії, можна зазначити, що успішність та ефективність запровадження такого податку може проявитися тільки у випадку його максимального відокремлення від інших державних податкових надходжень та від поточних операцій щодо фінансування уряду (як то було в Чехословаччині в 1920-х роках, та Японії в 1940-х роках).

На фоні проведеного аналізу ставка в розмірі 15%, яка пропонувалась антикризовим урядом України на початку 2014 році була прийнятною в порівнянні з практикою інших країн світу. Але той же самий світовий досвід пока-

зує, що при запровадженні такого податку потрібно бути обережним, оскільки це може спровокувати зупинку всієї вітчизняної банківської системи.

Якщо звернутись до історії української податкової системи, то можна зазначити, що перші законодавчі акти, які стосувались оподаткування прибутку громадян України не передбачали стягнення податку з процентів по вкладах в установах банків [10]. Тільки в 2003 році згідно із ЗУ «Про податок з доходів фізичних осіб» було встановлено: «...до складу загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються основна сума депозиту (вкладу), внесеного платником податку до банку чи небанківської фінансової установи, а доходи, одержувані фізичною особою як процент на депозит (вклад) у небанківську фінансову установу відповідно до закону (крім страховиків), обкладаються податком з доходів фізичних осіб за ставкою 5 % від об'єкта оподаткування» [11]. Згідно зі змінами до законодавства в 2004 році дана стаття повинна була набрати чинності з 1 січня 2010 року. Але у зв'язку з кризовими явищами в національній економіці запровадження такого податку було перенесено спочатку на 2013 рік, а потім на 2015-й.

На думку спеціалістів запровадження прямого податку з проценту за банківськими вкладами, навіть і у розмірі 5%, призвело б до викривлення інвестиційних стимулів та розвитку схем щодо ухилення від його сплати [12].

Економічна ситуація в Україні в 2014 році вимусила Уряд переглянути механізм запровадження податку на банківські депозити через відповідну альтернативу у вигляді введення прогресивного податку на доходи фізичних осіб в розмірі від 15 до 25% [5]. Таким чином, з 1 липня 2014 року в загальний оподаткований дохід фізичних осіб в Україні включені проценти за банківськими вкладами, що, в свою чергу, виступають однією зі складових остаточного об'єкта оподаткування.

Перед тим, як дати оцінку запровадження такого податку, проаналізуємо тенденції розвитку вітчизняного ринку банківських заощаджень.

В Україні розвиток ринку депозитів пройшов декілька етапів починаючи з 1991 року. Так, до 1995 року спостерігалось суттєве нарощення депозитних ресурсів у банківській системі (темپ приросту сягав до 1600% на рік в основному за рахунок банківських вкладів в іноземній валюті). Це відображено в *табл. Український депозитний ринок також характеризувався високою доларизацією, яка на час світової кризи 2008 року становила близько 50% загального обсягу депозитів. Після 2009 року вже намітився відповідний розрив між обсягом депозитів в іноземній та національній валюті.*

До введення національної грошової одиниці були відсутні довгострокові банківські вклади, які завжди виступають індикатором стійкості банківської системи.

Таблиця 1

Темп приросту зобов'язань банків України за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання в 1992-2013 рр., %

Роки	Темп приросту загально-го обсягу депозитів	Темп приросту обсягу депозитів у національній валюті	Темп приросту обсягу депозитів в іноземній валюті	Темп приросту обсягу депозитів до 1 року	Темп приросту обсягу депозитів більше ніж 1 рік	Темп приросту обсягу депозитів на вимогу
1992	900,0	800	100,0	400	-	1400
1993	1 665,0	1 311,11	4 850,0	2840	-	1 273,33
1994	586,11	451,57	931,31	821,76	-	417,96
1995	77,00	93,43	54,45	-12,10	-	190,15
1996	20,01	32,21	-0,95	37,95	-	13,11
1997	23,55	30,75	7,04	54,41	-	9,08
1998	30,21	7,70	93,30	8,71	100,0	30,49
1999	46,84	35,35	64,78	41,15	25,79	52,25
2000	54,14	69,12	34,94	59,67	70,13	49,89
2001	37,01	50,57	15,22	39,57	210,13	18,19
2002	46,89	47,39	45,86	22,76	157,70	33,21
2003	63,37	63,65	62,78	52,89	116,66	42,38
2004	34,63	25,75	53,58	10,52	58,99	31,09
2005	60,01	65,27	50,81	82,91	62,41	51,43
2006	40,05	32,0	55,47	29,88	57,42	23,54
2007	52,68	67,06	29,32	-13,50	90,43	49,31
2008	26,72	4,96	72,42	51,44	27,78	15,18
2009	-6,89	-14,24	2,50	107,04	-49,43	11,34
2010	24,39	38,25	9,56	-5,55	55,91	27,28
2011	18,02	17,19	19,15	13,26	24,63	14,74
2012	16,38	14,20	19,28	23,09	21,57	5,91
2013	14,16	25,73	-0,53	-0,90	26,09	11,50

Джерело: розраховано за даними Національного банку України

Роки криз – 1998-й і 2008-й – характеризуються значним приростом депозитів в іноземній валюті. В період розвитку ринку депозитів в національній економіці відбувались зміни і в структурі банківських вкладів. Так, до 1998 року взагалі були відсутні депозити більше 1 року, які потім мали стійку тенденцію до збільшення і в 2008 році склали більше 50% в загальній структурі депозитів (рис. 1). Але такі зміни не можна вважати індикатором стійкості банківської системи, оскільки тільки близько 10% від загального обсягу депозитів більше ніж 1 рік становлять довгострокові банківські заощадження (які перевищують термін 2 роки).

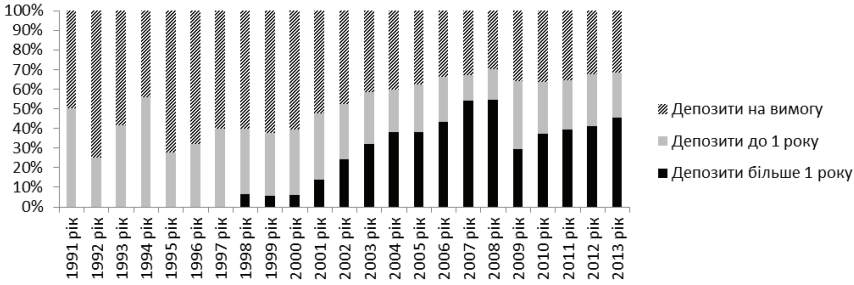

Рис. 1. Структура депозитів банків України в 1991–2013 рр., %

Джерело: побудовано за даними Національного банку України

Враховуючи структуру депозитів в українських банках можна зробити висновок, що вкладники в основній своїй масі не є зберігачами коштів. Вони виступають в більшості випадків в якості інвесторів для отримання короткострокових прибутків. Тому запровадження податку на банківські депозити в національній економіці, безумовно, виступило б дестабілізатором всієї банківської системи.

Обсяг депозитного ринку протягом 1991–2013 рр. знаходився в тісній залежності від рівня інфляції в Україні та ставок за депозитами, що формувались з погляду на облікову ставку НБУ (рис. 2).

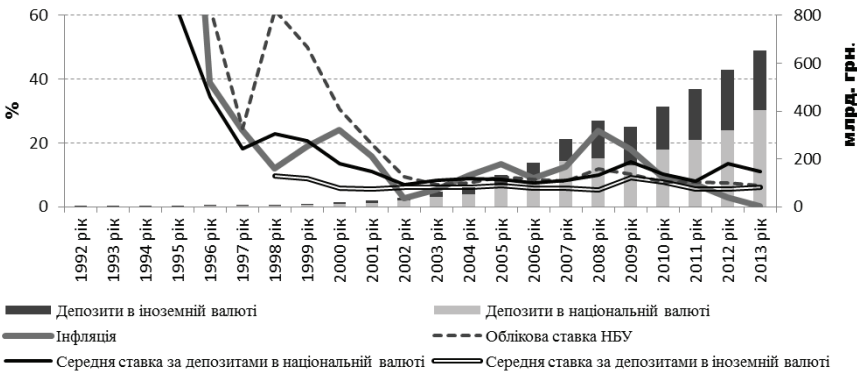

Рис. 2. Динаміка депозитів в Україні в ракурсі зміни облікової ставки НБУ, рівня інфляції та середньої ставки за депозитами в 1991–2013 рр.

Джерело: побудовано за даними Національного банку України

Як видно з рис. 2, тільки три періоди характеризуються перевищенням депозитної ставки над рівнем інфляції: 1998 р., 2002–2003 рр., 2011–2013 рр.

Саме в ці періоди вкладники отримували реальну прибутковість від своїх заощаджень, яка не нівелювалась інфляцією. І останні три роки могли б стати передумовою запровадження податку на банківські депозити, як то прогнозувалось в Податковому кодексі на 2015 рік, якби не високі інфляційні очікування початку 2014 року, причиною яких стала девальвація національної грошової одиниці.

Кореляційно-регресійна залежність середньої ставки за депозитами від облікової ставки НБУ, що встановлена нами на основі статистичних даних за 1991–2013 рр., представлена рівнянням:

$$y = 0,244519x + 7,408926,$$

дозволяє констатувати факт збільшення депозитної ставки на 32% при 10% зростанні облікової ставки НБУ. Відповідно до тренду (рис. 3), якщо облікова ставка НБУ збільшиться до 12% (а основною причиною такого зростання виступить, безумовно, рівень інфляції, який прогнозується Урядом на 2014 рік більше 10%), то середня ставка за депозитами повинна сягати близько 20%.

Рис. 3. Поліноміальна лінія тренду зміни облікової ставки НБУ на 2014 рік, %

Джерело: побудовано за даними Національного банку України

А якщо до прогнозованого рівня інфляції додати ще й прямих податок на депозити, то це може призвести до непередбачуваних наслідків у національній економіці, які будуть спровоковані бажанням банківських установ створити умови для запобігання відпливу капіталу. Такими умовами, безумовно, виступить збільшення депозитних ставок, що, у свою чергу, буде причиною здорожчання кредитних ресурсів і стримування економічного розвитку країни в цілому. В цьому сенсі можна вважати правильною позицію Уряду, який відмовився від прямого оподаткування доходів з банківських вкладів.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз дозволяє зробити такі висновки:

- банківська система України сьогодні не готова до запровадження прямого податку з доходів за банківськими заощадженнями;

- прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих у формі процента від банківських депозитів, є більш прийнятним для банківського ринку через високу присутність у загальному обсязі вітчизняних депозитів короткострокових вкладів і вкладів на вимогу, які в силу своєї специфіки є джерелом отримання миттєвих доходів, а не довгостроковим ресурсом стабільності банків;
- з урахуванням тенденцій розвитку вітчизняного депозитного ринку в найближчій перспективі Національному банку України необхідно сформувати механізм впливу на зміну депозитних ставок комерційними банками з метою запобігання кредитній рестрикції в економіці.

Список використаних джерел

1. Бюлетень Національного банку України. – 2014. – № 1. – 184 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4881597>.
2. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13–14, 15–16, 17. – Ст. 112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Пропонується запровадити оподаткування податком на доходи фізичних осіб вклади найбагатшої частини населення [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=397176&cat_id=53608.
4. Отказ от налогообложения доходов от депозитов укрепит доверие вкладчиков – [Электронный ресурс] //Интерфакс-Украина. – Режим доступа: <http://interfax.com.ua/news/economic/197301.html>.
5. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні: Проект Закону України від 27.03.2014 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50437.
6. Щодо оподаткування доходу від заощаджень у формі виплат відсотків: Директива Ради 2003/48/ЄС від 3 червня 2003 року [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України. – Режим доступу: www.minjust.gov.ua/file/32644.
7. Eichengreen B. The Capital Levy in Theory and Practice / B. Eichengreen // NBER Working Paper. – 1991. – № w3096 (October).
8. Катасонов В. Американский капитализм: экспроприации как способ выживания [Электронный ресурс] / В. Катасонов. – Электронная закупочная торговая площадка CENEX. – Режим доступа: <http://www.cenex.com.ua/cgi-bin/cenex/start.cgi?info2=0406&page=1>.
9. Fiscal monitor: Taxing Times. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2013. – 107 р.
10. Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства: Закон України від 5 липня 1991 року № 1307-ХІІ (втратив чинність) [Електронний ресурс] // ТОВ «Ліга-Закон». – Режим доступу: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T130600.html.
11. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22 травня 2003 року № 889-IV [Електронний ресурс] // ТОВ «Ліга-Закон». – Режим доступу: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030889.html.
12. Чи потрібно в Україні вводити податок на проценти? [Електронний ресурс] / Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2003/S27_ukr.pdf.

Малютин А.К.

Налог на банковские депозиты: уроки для Украины

Изучен мировой опыт налогообложения банковских вкладов. Проанализирован депозитный рынок в Украине и исследованы тенденции его развития на перспективу при внедрении прогрессивного налога.

Ключевые слова: налог, депозит, банковская система, инфляция, процентная ставка.

Maliutin O.

Tax deposits: lessons for Ukraine

World experience of taxation of the bank holding is studied. A deposit market is analysed in Ukraine and its progress trends are investigational at introduction of progressive taxation.

Key words: tax, deposit, banking system, inflation, interest rate.

Малютін Олександр Костянтинівич – кандидат економічних наук, доцент, головний спеціаліст відділу досліджень фінансово-банківської системи Центру наукових досліджень Національного банку України.

УДК 330.322(477)

О. М. Юнко

**БАНКІВСЬКЕ ПРОЕКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ, РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Досліджено сучасні проблеми банківського проектного фінансування в Україні. Наведено результати емпіричного аналізу цього процесу за кордоном. Надано рекомендації щодо впровадження банківського проектного фінансування на вітчизняному ринку банківських послуг.

Ключові слова: проектне фінансування, банки, інвестиційні проекти.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку однією із гострих соціально-економічних проблем є подолання інвестиційної кризи, без чого неможливо створити високорозвинуту економіку. Під впливом наслідків світової фінансової кризи, тим паче в умовах жорсткої конкуренції, для банківського співтовариства актуальним є знаходження інструментів для розміщення ресурсів на довгостроковій основі з прийнятним рівнем ризиків та

© О. М. Юнко, 2014